

Кімге: Қазақстан Республикасының мәдениет және спорт министрі
Автордың аты-жөні және лауазымы: Имашев Алмас Муратұлы
“Абай облысы Семей қаласының жер қатынастары бөлімі” мемлекеттік
мекемесінің бас маманы
Күні: 08.11.2024

АНАЛИТИКАЛЫҚ ЖАЗБА

Тақырыбы: “Қазақ халқының салт-дәстүрін дәріптеу”

Кілт сөздер:

Қазақ халқының салт-дәстүрлері, ұлттық құндылықтар, мәдени мұра, тіл мен дәстүр, этникалық сәйкестік, қоғамдық сана, ұлттық тәрбие, жастар тәрбиесі.

Қазақ халқының салт-дәстүрлері оның мәдениетінің, дүниетанымының және өмір сүру тәсілдерінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Ұлттың тарихи тәжірибесі мен ұрпақтан-ұрпаққа қалдырған құндылықтары халықтың салт-дәстүрлерінде, әдет-ғұрыптарында, мәдениетінде, өнерінде және тілі мен дінінде көрініс табады. Қазақстанның тәуелсіздік алуымен бірге ұлттық мәдениетіміз бен салт-дәстүрлерімізді қайта жаңғырту, насихаттау және сақтау мәселесі ерекше маңызға ие болды. Қазақ халқының салт-дәстүрлерін дәріптеу – ұлттың өзіндік ерекшелігін, тарихи жадысын сақтау, жас ұрпаққа тәрбиелік мәні бар тәлімгерлік үлгісін ұсыну болып табылады. Бұл аналитикалық жазбада қазақ халқының салт-дәстүрлерінің маңызы, олардың тәрбиелік мәні, қазақ қоғамында ұрпақтан-ұрпаққа берілетін рухани мұра ретіндегі орны және қазіргі таңда олардың дәріптелуі мен сақталуы мәселелері қарастырылады.

Қазақтың салт-дәстүрлері халықтың өмірлік тәжірибесін жинақтаған, оның дүниетанымын, рухани құндылықтарын және өмір сүру дағдысын айқындайтын ереже, нормалар мен әдеттер жиынтығы болып табылады. Қазақ халқының салт-дәстүрлері тек күнделікті өмірде ғана емес, сонымен қатар ұрпақтың мінез-құлқын қалыптастыруда, әлеуметтік қатынастарды реттеуде маңызды рөл атқарады.

Қазақ салт-дәстүрлері негізінен өмірдің әр түрлі кезеңдерін, яғни дүниеге келу, үйлену, өлім, еңбек, мейрамдар мен тойларды қамтиды. Осы дәстүрлер арқылы қазақ халқы адамгершілік, жауапкершілік, еңбекқорлық, үлкенді құрметтеу, кішіге қамқор болу сияқты моральдық құндылықтарды дәріптеп отырған.

Қазақ халқының салт-дәстүрлері өте көп әрі түрлі болып келеді. Олардың арасында әрбір маңызды өмір кезеңі үшін белгіленген дәстүрлер бар [1].

Қазақ халқы баланы дүниеге әкелу мен тәрбиелеуге қатысты бірқатар дәстүрлерді ұстанған. Бұл дәстүрлердің бірі – қырқынан

шығару. Қазақтар баланы қырқынан шығарған соң ғана оны елге таныстырып, өмірге бейімдей бастайды. Сонымен қатар, баланың атын қоюға да ерекше мән берілген. Қазақ халқы ат қоюда баланың болашақ тағдырына байланысты терең мән берген.

Қазақ халқының үйлену салты да ерекше. Қазақтарда қыз ұзату, келін түсіру, той өткізу дәстүрлері ғасырлар бойы жалғасып келеді. Бұл дәстүрлер ұрпақ тәрбиесі мен адамгершілік құндылықтарды насихаттайды. Үйлену дәстүрінде қалың мал беру, қыздың ата-анасына құрмет көрсету, ақ киім кию сияқты рәсімдер орын алады.

Қазақ халқы үшін өлім мен жерлеу дәстүрлері өте маңызды. Қазақтар өлген адамды құрметтеп, оның жаназасын шығарғаннан кейін, жақындарын, туыстарын басына жиып, қайғыға ортақтасқан. Жерлеу рәсімі, қырқыншы күн мен жылдық ас өткізу – қазақтың өлімге деген ерекше көзқарасын білдіреді [3].

Қазақ халқының ең басты мерекелерінің бірі – Наурыз мейрамы. Бұл мейрамдың мәні – көктемнің келуі мен жердің жаңаруы, жаңа өмірдің басталуы. Сонымен қатар, қазақтар үшін қасиетті Рамазан айы мен Құрбан айт та үлкен мерекелер болып саналады. Бұл мейрамдарда адамдар бір-біріне көмек көрсетіп, қайырымдылық іс-шараларды жүзеге асырады.

Қазақ халқының салт-дәстүрлері ұрпақ тәрбиелеуде маңызды рөл атқарады. Әсіресе, жас ұрпаққа адамгершілік, құрмет, еңбекқорлық, сабырлық, әділдік сияқты қасиеттерді үйрету мақсатында көптеген әдет-ғұрыптар қалыптасқан.

Қазақ халқы үлкенді құрметтеу мен кішіге қамқор болуды ең маңызды моральдық құндылықтардың бірі деп санаған. Бұл дәстүрлер жастарды адамгершілікке, өз елін, жерін сүйетін патриоттық сезімге тәрбиелейді.

Қазақ халқының тағы бір маңызды қасиеті – қонақжайлылық. Қазақтар қонақтарды үлкен ықыласпен күтіп, оларды құрметтеуді міндет санайды. Бұл дәстүр қонақтарды құрметтеуге, шынайылыққа және достыққа тәрбиелейді.

Қазіргі таңда қазақ халқының салт-дәстүрлері қайта жаңғырып, көптеген жастар арасында танымал бола бастады. Әсіресе, жастар арасында ұлттық мәдениетті, тіл мен салт-дәстүрлерді сақтау мәселелері өте маңызды. Қазақстан тәуелсіздігін алғаннан кейін ұлттың рухани мұрасын сақтау үшін түрлі іс-шаралар ұйымдастырылуда. Қазіргі уақытта ұлттық мейрамдар мен салт-дәстүрлерге деген қызығушылық жоғарылап, көптеген мектептер мен жоғары оқу орындарында ұлттық тәрбиені дамытуға бағытталған бағдарламалар қабылданды [2].

Алайда, жаһандану мен ақпараттық технологиялардың дамуы қазақ салт-дәстүрлеріне кейбір қиындықтар туғызуда. Қазіргі жастар арасында шетелдік мәдениетке деген қызығушылық артуда, бұл өз кезегінде қазақтың дәстүрлерін сақтауға қауіп төндіруі мүмкін.

Қазақ халқының салт-дәстүрлері - халықтың мәдениетінің, тілі мен дінінің айнасы. Ол қоғамды біріктіруші күш болып табылады. Әсіресе жастарға ұлттық тәрбие беру барысында салт-дәстүрлердің маңызы зор. Олар жеке тұлғаның моральдық тұрғыда қалыптасуына, отбасылық қарым-қатынастардың нығаюына әсер етеді.

Қазіргі қоғамда қазақ халқының салт-дәстүрлерінің дәріптелуі бірнеше проблемаларға тап болып отыр:

Технология мен жаһандану әсерінен ұлттық мәдениеттің жоғалуы: Қазіргі жастардың көбі әлемдік мәдениет пен интернет кеңістігіндегі ақпараттарға назар аударып, ұлттық дәстүрлерді ұмытып барады.

Қала мәдениетінің басым болуы: Қалада тұратын жастар ауылдың дәстүрлері мен мәдениетінен алыстап, дәстүрлі өмір салтын ұстанудан қалады [4].

Салт-дәстүрлердің отбасылық тәрбиеде қолданылмауы: Көптеген отбасыларда ұлттық құндылықтар мен салт-дәстүрлер ескерілмейді, бұл дәстүрлердің ұмытылуына әкеледі.

Білім беру жүйесінде ұлттық тәрбиені күшейту: Мектептерде қазақ халқының салт-дәстүрлерін дәріптейтін арнайы пәндер немесе іс-шаралар ұйымдастыру керек. Жастарды ұлттық тарихқа, өнерге, дәстүрге деген құрметке тәрбиелеу.

Медиа және ақпараттық кеңістікті пайдалану: Телевидение, радио, әлеуметтік желілерде ұлттық мәдениет пен дәстүрлер туралы бағдарламалар мен жобаларды көбейту.

Қоғамдық және мәдени ұйымдардың белсенділігін арттыру: Мәдениет және тіл дамыту ұйымдары, сондай-ақ үкіметтік емес ұйымдар ұлттық салт-дәстүрлерді насихаттайтын іс-шаралар ұйымдастырып, ауылдық жерлерде ұлттық құндылықтарды қайта жандандыру.

Ұлттық мейрамдар мен іс-шараларды кеңінен насихаттау: Наурыз, Тәуелсіздік күні сияқты ұлттық мейрамдарды атап өтуді дәстүрге айналдырып, жастар арасында ұлттық мерекелердің маңыздылығын түсіндіру [5].

Отбасылық тәрбиені дамыту: Отбасында балаларға қазақ халқының салт-дәстүрлерін, аңыз-әңгімелерін, мақал-мәтелдерін үйрету, ата-әжелердің тәжірибесін жастарға берудің маңызы зор.

Қазақ халқының салт-дәстүрлерінің ұмытылуы мен дәріптелмеуі қоғамның мәдени құндылықтарына теріс әсерін тигізуде. Бұл мәселе әсіресе жастар арасында байқалады. Жаһандану мен қалалық өмір салтының басым болуы ұлттық құндылықтарды дәріптеуге кедергі келтіреді.

Мектеп және жоғары оқу орындарында ұлттық тәрбие жүйесін енгізу.

Ұлттық дәстүрлер мен салттарды насихаттайтын арнайы медиажобаларды ұйымдастыру.

Қоғамдық ұйымдар мен мемлекеттік мекемелер арасында бірлесіп жұмыс істеп, қазақ салт-дәстүрлерін халыққа жеткізу. Жастарға арнап түрлі мәдени шаралар мен фестивальдер ұйымдастыру.

Мемлекеттік органдар мен қоғамдық ұйымдарға мынадай ұсыныстар жасалады:

Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігіне: мектептерде қазақ халқының салт-дәстүрлері мен ұлттық мәдениетін тереңірек оқытатын арнайы бағдарламаларды енгізу.

Қазақстан Республикасының Мәдениет және спорт министрлігіне: ұлттық мәдениетті насихаттайтын медиа жобалар мен фестивальдер ұйымдастыруды қаржыландыру.

Ауыл шаруашылығы министрлігі мен жергілікті әкімдіктерге: ауылдық жерлерде ұлттық дәстүрлерді сақтап, дамыту үшін арнайы шаралар ұйымдастыру.

Жастар саясаты жөніндегі комитетке: жастар арасында ұлттық құндылықтарды дәріптейтін арнайы іс-шаралар мен жобалар ұйымдастыру.

Қорытынды

Қазақ халқының салт-дәстүрлерін дәріптеу - бұл тек мәдени мұраны сақтап қалудың ғана емес, ұлттың рухани болмысын нығайтудың да маңызды жолы. Бұл мәселеге қоғам болып бірлесіп, барлық деңгейдегі мемлекеттік органдар мен қоғамдық ұйымдар белсене қатысуы тиіс. Жастарды ұлттық құндылықтарға баулу, қазақ мәдениетін таныту және оны құрметтеу - болашақ ұрпақ үшін маңызды міндет.

XXI ғасыр табалдырығын еркін аттаған азат ұрпаққа тәлім-тәрбие мен білім беруді жетілдірудің басым бағыттарын айқындап педогогика ғылымында ұлттық сананы қалыптастыру көкейтесті мәселелердің бірі болып отырғаны анық. Сондықтан келешек ұрпақты ұлттық, халықтық тұрғыдан тәрбиелеу қажет. Жас ұрпаққа ұлттық тәрбие берудің негізгі баңдары идеялары еліміздің алғашқы Президенті Н. Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2030» халыққа жолдауында былай деп жазылған; «Толық өркениетті ел болу үшін алдымен өз мәдениетімізді, өз тарихымызды бойымызға сіңіріп, содан кейін өзге дүниені игеруге ұмтылғанамыз жөн». Олай болса, басты мақсат – жас ұрпақты ұлттық игіліктер мен адамзаттық құндылықтар, рухани – мәдени мұралар сабақтастығын сақтай отырып тәрбиелеу.

Ұлттық құндылықтарымызды әлемдік деңгейге шығаруға қабілетті тұлға тәрбиелеу үшін:

- оқушылардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыру;
- жас ұрпақ санасына туған халқына деген құрмет, сүйіспеншілік, мақтаныш сезімдерін ұялату, ұлттық рухын дамыту;

- ана тілі мен дінін оның тарихын мәдениетін өнерін салт-дәстүрін рухани-мәдени мұраларын қастерлеу;
- жас ұрпақ бойында жанашырлық, сенімділік, намысшылдық тәрізді ұлттық мінездерін қалыптастыру сияқты міндеттерді орындағанда ғана басты мақсатқа жетеміз.

Қазақ отбасында балаға тілі шығып, анық сөйлей бастаған кезден-ақ ағайын- туысты, нағашы жұртын, ата-тегін, руын ел жұртын білдіруге ерекше көңіл бөлген. Мектеп қабырғасында тәрбиеленіп жатқан жас ұрпақтарға осы ұлттық тәрбиені сіңіріп, оның ерекшелігін терең білуге, құрметтеуге тиіспіз.

Қазақ халқының салт-дәстүрінің ұрпақ тәрбиесіне қосар үлесі аса зор мәні үлкен.

«Баланы жастан» демекші мектеп оқушыларының санасынна халқымыздың тәрбие негізі, асыл қазынасы – салт-дәстүрін дұрыс жеткізе білсек ертеңгі күні олардың зор ұлтжанды қазақ азаматы шығатынына кәміл сенуге болады.

Пайдаланылған дереккөздер мен әдебиеттер тізімі:

1. “Қазақтың ұлттық салт-дәстүрлері”. <https://stud.kz/referat/show/113101>.
2. Жұмаділов, Ә. (2005). “Қазақ халқының мәдени мұрасы”. Алматы: Қазақ университеті.
3. “Қазақтың дәстүрлі мәдениеті”. https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa_budapest/press/article/details/73529?lang=kk
4. Әуезов, М. (2007). “Қазақтың ұлттық мәдениеті мен әдебиеті”. Алматы: Атамұра.
5. Қазақтың дәстүрлі мәдениеті. (2010). “Қазақстан тарихы”. Алматы: Қазақстан баспа үйі.